



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Pavli Laymann è Societate I: Theologiae Moralis  
Compendiv[m] absolutissimum et in quinq[ue] libros  
partitum**

**Laymann, Paul**

**Moguntiae**

[Tractatvs I. De Conscientia.]

**urn:nbn:de:hbz:466:1-40716**



THEOLOGIÆ MORALIS

Compendium absolutissimum

R. P. Pauli Laymanni Soc. Iesu Theologi.

LIB. I. TRACTAT. I.

DE CONSCIENTIA

CAP. I.

*De Synteresi.*



Ynteresis est habitus siue conser-  
uatio principiorum practicorum.

Practica siue moralia principia  
sunt vniuersales, ac per se notæ hu-  
manarum actionum regulæ, & que-  
dam lumina virtutum vera & incommutabilia. Vt,  
Bonum honestum amplectendum, malum pecca-  
ti fugiendum, non plus minusue irascendum, come-  
dendum quam oportet, iuste viuendum, propriis  
suis reddenda. 1.

CAP. II.

*De Conscientia, quid sit?*

COnscientia est iudicium rationis practicæ cir-  
ca particularia per ratiocinationem deductum  
ex principiis vniuersalibus contentis in Synteresi.  
V.C. Omne malum peccati est detestandum: Per-  
iurium est malum peccati, quippe rectæ rationi ad-  
uersum. Ergo:

A

Con-



2 Conscientia partim se extendit ad opera præterita, si mala, remorsus: si bona, testimonium Conscientiæ 2. Cor. 1. Vel ad futura, dictando quæ faciēda tanquam honesta, & quæ omittenda tanquam turpia.

3 Coroll. 3. Conscientia est actus elicited à virtute prudentiæ, circa particularia. Synteresis autem continet vniuersalissima principia prudentiæ. Inter synteresin & prudentiam particularem, est media moralis scientia siue iuris prudentia. V. C. In malis promissis fides non est seruanda: Omne iuramentum seruari debet, quod sine dispendio salutis æternæ seruari potest: hæc comparata ad synteresin, conclusiones sunt; comparata ad prudentiam, sunt & ipsa moralia quædam axiomata, recteque viuendi regulæ, 2.

## CAP. III.

*Quotuplex Conscientia.*

1 Conscientia alia est vera, recta, alia est falsa, errans. Est diuisio analogica, quippe cum errans Conscientia propriè nomen Conscientiæ non meretur.

Conscientia recta est, quæ ex practicis principiis secundum omnes circumstantias rectè applicatis, colligitur de agendo vel non agendo.

Porro applicatio illa principiorum interdum vera est tam speculatiua quam practica veritate & tunc emergit conscientia omnimode vera. V. C. Ius suum cuique tribuere, honestum est, coniugi autem ius competit ad coniugii actum, Ergo ipsi suus coniunx rectè & honestè coniugii debitum reddit: hæc autem



autem est mea legitima coniunx, vti verè perspectū habeo, ergo. Interdum applicatio illa est solum practice vera in ordine ad practicam conclusionem seu conscientiam rectè formandam. V. C. Gen. 29. Iacob. Honestum est accedere ad propriam vxorem, atqui hæc est mea vxor, vti prudenter arbitror. Ergo:

Accessus ille erat honestus, quia quiuis vir prudens, spectatis omnibus circumstantiis, ita iudicasset.

Corollar. Licet eiusmodi Conclusio seu iudicium, secundum quid falsa, secundum obiectum scilicet præcisè spectatum, absolutè tamen est vera; 1. quia, vt vidimus per bonum argumentum ex principiis practicis absolutè veris, concludi potest, ex vero autem non nisi verum. 2. quia talis conscientia est regula proxima honeste operationis, ideoque propriè actus prudentiæ virtutis semper ad verum inclinantis.

Conscientia falsa siue erronea dicitur, quæ ex falso siue erroneo practico principio colligitur, V. C. Cultus religiosus est Deo gratus, sed mentiri pro religionis augmento honestum & Deo gratum: atqui hoc mendacium in religionis augmentum cedit: ergo licitum est nunc mentiri; quæ conclusio erronea, quia ex erroneo principio deducta.

Conscientia erronea diuiditur in inuincibilem & vincibilem. Inuincibilis est, cum error moraliter vitari non potest, ideo nec voluntarius, nec ad culpam imputatur.

Vincibilis est, cuius error vitari potest ac potuit, ac proinde indirectè voluntarius & culpabilis. Consequenter voluntas sequendo hanc conscientiam, peccat, inuincibilis autem excusatur.



Actus mendacii v. g. religionis causa inuincibilis aliquo modo bonus est, secundum intentionem finis, quamuis deficiat à rectitudine honestatis, secundum applicationem medii, quæ tamen deficientia propter ignorantiam excusatur. 4.

3 Conscientia 3. alia est suadens, v. c. Virginitatem; alia præcipiens, V. C. non mentendum.

4 Conscientiæ diuisio in dubiam & scrupulosam secundum similitudinem solum est: quia conscientia debet esse practicum iudicium siue assensus siue rationis: at nec dubitans nec scrupulosus determinatè iudicat aliquid agendum: sed ambiguus hæret.

#### C A P. IV.

##### *Quanta sit obligatio Conscientiæ præcipientis.*

1 **A**ssertio 1. Conscientia recta obligat sub peccato. Probatur, quia voluntas peccat si in operatione non sequitur regulam suam: atqui conscientia intellectus rectè præcipiens est regula: Ergò.

Nota. Regula proxima voluntati est conscientia rationis, ducta ex Synteresi, lex diuina remora. 4.

2 **A**ssertio 2. Voluntas peccat, agens contra conscientiam erroneam. Rom. 14. Omne quod non est ex fide, peccatum est.

Ratio. Cum obiectum voluntatis sit bonum, ac malum, prout est in apprehensione rationis, ideo si ratio apprehendat aliquid, ac voluntati proponat, tanquam bonum morale necessarium ac præceptum, aut prohibitum, esto re ipsa præceptum aut prohibitum non sit, (si bonum) voluntas illud bonum respiciendo



spuendo (malum amplectendo) consentit in transgressionem legis. 5.

Corollarium. Operans contra conscientiam erroneam, vincibilem & inuincibilem, ea ipsa specie peccati, atque contra eam virtutem delinquit, pro grauitate vel leuitate materiae, venialiter vel mortaliter, Supposita actione libera, quia si in carceratus existimet se peccare, missam non audiendo, non idè peccat, nec scrupulosus inuoluntarias suas actiones peccata putans. 5.

Assert. 3. Hoc interest inter conscientiam errantem inuincibiliter & vincibiliter, quod illa voluntatem obligat, adeò; vt nisi sequatur, peccet: quia lex falso existimata errore, qui deponi non potest, ratione eius deceptionis, adeoque per accidens obligat non minus quam præceptum verum, adeò vt qui secundum tale existimatum præceptum operatur, moraliter non malè sed potius benè operetur, vt dixi cap præcedenti. Ad vincibiliter verò conscientiam errantem sequendam voluntas non obligatur, sed tantum ad non repugnandum; nam qui per vincibilem ignorantiam existimat V. C. mentiendum esse, vt vita hominis liberetur, is duo virtualiter iudicia format; 1. Oportet mentiri, ad quod voluntas non obligatur, inuoluit enim contradicere. obligari voluntatem ad peccatum: atqui voluntas sequendo conscientiam errantem vincibiliter peccat, ergò non obligatur ad eam sequendam. 2. Iudicium; Malum peccati est non mentiri: secundum quod iudicium, si voluntas nolit mentiri, idem peccat, quia conformat se malo peccati existimati, sicut constat ex secunda assertione.

Obiicies: Hinc sequitur hominem perplexum 4

A 3 fore,



fore, vt quidquid agat, peccaturus sit: si enim sequendo conscientiam vincibiliter erroneam, consentiat in mendacium, peccabit contra veritatis virtutem: si autem resistendo conscientiae, mentiri nolit, peccabit contra veritatem misericordiae. Resp. non esse hominem simpliciter perplexum, aut constitutum in absoluta necessitate peccandi, potest enim & debet deponere errorem, quo deposito, cessabit talis conscientia; dum autem non deponitur, est necessitas peccandi, sed non nisi ex hypothesi, id est, si nolis deponere errorem.

Nota; tunc errorem esse vincibilem, cum intellectus iudicat aliquid agendum vel omittendum non sine formidine oppositi, expresse vel implicite dictans rem magis considerandam esse. Quod si autem aliquis eò perplexitatis deueniat, vt vtrumque oppositorum ~~petitur~~, esse peccatum, mentiri scil. contra veritatem, & non mentiri contra misericordiam, & non habeat, quem consulat, tunc minus malum eligendum scil. mentiri vt scil. culpa, quae grauior videtur, contra misericordiam euitetur, quod si demum adeò perplexus sit, vt neque hoc ipsum arbitrari possit, vtrum ex propositis ipsis malis minus existat, tunc non peccabit, quicquid egerit, quia nemo, necessitate peccat. Aliud exemplum de Parocho die festo veniens sacrificaturus pro populo, recordatur se ieiunium non esse, nec alius sacerdos accersiri, nec populus edoceri, *potest* vt sine Missa quietus abscedat. 6.



*De Conscientia dubia.*

**Not. 1.** Dubium est distinctum ab opinione, 1  
sententia seu iudicio.

Dubium est cum mens anceps hæret, vt neutri parti contradictionis assentiatur. Opinio est assensus incertus, non carens saltem virtuali formidine oppositi. Iudicium excludit omnem dubitationem, vel propter euidenciam obiecti, vel propter contestantis auctoritatem.

**Not. 2.** Dubium aliud est iuris, & aliud facti. 2

Dubium iuris dicitur, quod est de obligatione, aut facultate legitima agendi, vel de legitimo actus valore. Diuiditur in speculatiuum & practicum. Speculatiuum dubium iuris est, in quo non quæritur directè de praxi, & de humana actione, vtum ea licita sit, necne, sed de quodam alio legitimo, V. C. Vtrum Baptismus in nomine Christi sine inuocatione Sanctæ Trinitatis sit validus. Dubium iuris practicum est, in quo directè quæritur de praxi, seu actione morali, num ea licita sit. Hoc iterum duplex. 1. Generale & abstractum, num V. C. Contractus census germanici usurarius sit? vtum liceat die festo bellare, piscari, &c. 2. Practicum practice, propriè, cum in particulari dubitatur, vtum hic & nunc mihi liceat die festo pingere, bellare. Prius, quia remotum à praxi, reducitur ad speculatiuum.

Dubium facti dicitur, in quo ambigitur, vtum aliquid factum sit necne, V. C. vtum ætas septennii completa, vtum horæ lectæ. Cæterum ex dubio facti plerunque oritur dubium iuris, V. C. vtum votum F. dubitas

A 4 Religio-



Religionis ediderit, mox incipit dubitare, vtrum obligetur. Item ex Dubio iuris, Practicum; V.C. *dubitans* Vtrum Baptismus validus fuerit, mox dubitare incipit, an repeti debeat, vtrum res fuerit sua, mox an eam retinere possit.

N Eadem diuisio, quæ est Dubii, est etiam Opinionis & Sententiæ.

§. I.

*De Dubio Iuris propriè seu practicè practico.*

3 **A**sert. 3. Agere vel omittere aliquid cum dubio propriè practico, semper est peccatum, probat. Rom. 14. Quod non est ex fide, peccatum est; id est, quod non fit cum determinato iudicio intellectus. Ratio 1. Omnis actus humanus rectus & honestus debet esse prudens; prudentia autem consistit in iudicio mentis definiens, quid hic & nunc licet fiat, vel non fiat. 2. Exponens se periculo peccandi, peccat eodem genere peccati, cui se exponit, qui autem agit aliquid vel omittere cum dubio practico, id est, dubitans vtrum agendo vel omittere peccet, is committit se peccandi periculo. Ergo,

4 Ad rectè operandum requiritur iudicium practicum, moraliter certum, quo excludatur omnis formido oppositi. Nam prima regula humanarum actionum debet esse firma & constans, scilicet conscientia recta, quæ est actus prudentiæ, vnius ex intellectualibus virtutibus, quæ semper ad verum inclinant, at opinione aliquando fallimur. Deinde, quicumque exponit se periculo peccandi, peccat, at quicumque operans practicè certus non est, is committit se periculo peccandi, Ergo, excipe scrupulum & per-



& perplexitatem, quâ intellectus vtrumque iudicat peccatum, & eo errore se expedire nequit.

## §. II.

*De Dubio seu questione practicè vniuersali, quæ est inter diuersas Doctorum opiniones probabiles.*

Not. 1. Qui vni parti quæstionis opinativè assentit, potest alteram nihilominus probabilem iudicare, sed non veram asserere. Non veram dico, quia impossibile est, vt intellectus duabus propositionibus contradicentibus directè assentiatur, sive vtramque veram iudicet: sed hoc ipso, quod vni debiliter assentitur, & veram iudicat, eius contradicenti dissentit, falsamque iudicat, cum tamen consistere potest, vt eandem probabilem censeat. Sic Doctores frequenter sententiam aliquam adductis rationibus falsitatis arguunt, quam tamen probabilem esse fatentur. Cæterum cui vna pars quæstionis vel per rationem evidens, vel per fidem certa apparet, ei pars opposita nullo modo probabilis videri potest. 9.

Not. 2. Licet omnis pars quæstionis, si probabilis sit, opinativum assensum gignere possit, tam absolute id non potest in omni intellectu. Si enim tibi pars opposita quæstionis probabilior videatur, seu maiora rationum monumenta in illam partem perspicias; licet assensum omnem cohibere tunc possis, tamen ex hypothesi, quod alteri parti assentiri velis, necesse est, vt probabiliori assentiaris, alteri autem minus probabili tunc assentiri non potes. Si enim minus probabili assentiaris, seu veram iudices, hoc

A 5 ipso



ipso oppositam falsam æstimas, quod fieri non potest, dum ea tibi probabilior apparet, propterea quod intellectus iudicativus secundum specificationem non omnino liber sit, sed à rationibus seu motibus obiecti determinetur. Nec resp. Quod propositio vna ratione falsa, altera vera sit, cum veritas & falsitas intra Contradictorios terminos versantes, latitudinem non habent.

NB. Hoc axioma habet hunc sensum (propositio hæc verior, id est, verisimilior est, quàm eius opposita.  
 9 Not. 3. Probabilis sententia, quæ certitudinem non habens, tamen vel gravi autoritate, vel non modici momenti ratione nititur.

Gravis autoritas est etiam vnus viri docti & probi; qui tamen talem doctrinam non temere, sed post perspecta rationum pondera, quæ in oppositum affertur possunt, amplexus est. 9.

7 Assert. 1. Ex duabus probabilibus contradicentibus opinionibus, quæ versantur circa actionem humanam, an ea sit licita nec ne, quisque in praxi, sive operatione sequi potest, quam velit, & si ipsi operanti altera speculativè minus probabilis videatur. Prob. Opinionem, quæ non est aliena à recta ratione, potest quis prudenter sequi, atqui probabilis opinio, quia nititur gravi autoritate non est aliena à recta ratione, Ergo. Speculativè magis probab. opinio nihil facit ad rem, quia cum sit incerta & fortasse falsa, non potest esse regula operationis.

Assert. 2. Ex duabus probabilibus opinionibus minus probabilis minus tuta potest sequi, prob. In moralibus operationibus, non est necesse sequi quod optimum est: sed sufficit sequi quod bonum ac tutum. At quod opinio probabilis tradit, id bonum actu-



ne tutum est. Ergo Probatur maior ( cum minor certa ex dictis) tum quia alioquin consilium non differret à præcepto, tum quia nimis gravis obligatio incumberet homini operanti, si sc. quisquã examinare deberet, vtra duarũ propositionũ probabilior esset.

Sed objicies, quod *in dubiis tutior via eligenda* juxta 8 c. iuvenis de sponsalib. & c. si quis autem di. 7. de pœnit. Tene certum & dimitte incertum. Resp. Regulam illam potius cõsilium, quam præceptũ continere. Secũdo id locũ habet in dubio practicẽ practico, vbi nisi sequar tutiorẽ partẽ, cõmitto me periculo peccati, quod non habet locũ in dubio abstracto.

Nota. Ad hanc assertionem pertinet reg. 31. in 6. Qui certus est, certiorari non debet.

N.B. Certitudinem Conscientiæ non esse speculativam ex principijs intrinsicis rei petitam: sed esse practicã, ex practicis & rei extrinsecis principijs desumptã. V.C. Sententię Doctorũ pbabiliter doceti aliquid esse licitũ agere, possũ me in praxi cõformare.

Coroll. 1. Doctor alteri consulenti consilium dare potest nõ solum ex propriã, sed etiam ex oppositã probabili aliorũ sententiã, si hæc illi favorabilior sit. 9

Coroll. 2. Si pœnitens in praxi bona fide sequatur 10 sententiam tutã & probabilem, Confessarius verò eandem speculativè improbabilem censeat, tenetur tamen absolvere, quia Confessarius non potest negare absolutionẽ bene disposito, & nullum peccati obicem ponenti. Nec obstat si dicas Confessariũ esse superiorẽ pœnitentis, nõ enim est superior simpliciter neq; ius habet præcipiendi in omnib., sed solũ in ordine ad peccata, q̃ ad tribunal pœnitentię adferũtur. 12.

Coroll. 3. Superiori præcipienti secundum opi- 11  
nionem probabilem, subditus tenetur obedire etiã  
contra



contra propriam magis tutam & probabilem. Si enim subditus aliquid licite agere potest, praecipiente superiori, etiam debet.

12 *Deinde*, In dubio inter superiorē & subditū praesumptio est pro superiore, arg. c. quid culpatur. 23. q. 1.

Et licet subditus dubitet, utrum superior iuste praecipiat, tamē tenetur obedire, nisi grave damnum timeatur. 12.

§. III.

*De Dubio iuris mere speculativo.*

13 **R**egula illa, quod liceat quamvis probabilem sententiam sequi, accommodanda non est ad quaestiones mere speculativas, qualis est de valore baptismi, V. C. si ministretur in materia, vel forma dubia & incerta, nam licet in scholis probabiliter doceatur, tamen cum sit mere speculativa, nihil dicat de operando, Et in sententia dubia periculum est, ne invalide sacramentum administratur, cum magna irreverentia.

Excipitur tamen casus necessitatis, in quo recte administratur sacramentum, perfertim unum ex necessariis, cum dubio valoris saltem sub conditione. Ita enim v. c. proles baptizatur, exerta ex utero solā manu, si periculum in mora sit, cum enim ratio dicat, ex duobus incommodis minus eligendum, in tali casu cessat periculum irreverentiae formalis. 13.

14 Non tamen requiritur in quaestionibus de valore Sacramenti exacta certitudo, sed sufficit magna probabilitas, quomodo aiunt *Doctores* ~~esse~~ sacramentum poenitentiae accipere, cum sola attritione etiam cognita, conformando se probalissima senten-



sententiæ, quod talis dolor in Sacram. sufficiat, quia opposita sententia negans attritionem sufficientem valde improbabilis est: quia sequeretur hominem nunquam iustificari per ipsam susceptionem Sacramenti Pœnitentiæ, cum iam ante per contritionem eum iustificatum esse oporteret, quod tanquam improbile communiter iam rejicitur. 13.

*De Medico & Chirurgo.*

**M**edicus in curando infirmum sequi debet sententias certas & securas, relictis incertis ac dubijs. Ratio; quia Medici officium & lex charitatis ita postulat, ut adhibeantur remedia, quæ ad propositum sanitatis finem magis idonea sunt, id est, profutura non obfutura iudicantur.

Quod si nulla nisi dubia & periculosa medicamenta suppetant, & Medicus intelligat, certò moriturum infirmum, nisi medicamentum adhibeatur, non carens quidem periculo accelerandæ Mortis, iunctum tamen cum probabili spe conferendæ sanitatis, adhibere poterit. Adrian. ex Galeno. 14.

*De Iudice in Causa dubia.*

**I**udex debet sententiam ferre, quæ inspectis allegationibus & probationibus, probabilior iurique conformior est, 1. Quia iudicis officium est partibus litigantibus sententiam dicere secundum merita causæ: est autem per se notum, eam litigantium partem, quæ causam suam in iudicio secundum leges & rationes probabilius defendit, potiore iure mereri. Ergo.

Nota. Iudicem non secundum benevolentiam  
iudicare



iudicare debere iuxta regulam 12. in 6. In iudicio non est acceptio personarum habenda. 14.

Quod si causæ & rationes hominum litigantium æqualis sint, tunc iudex allegare potest eam ad superiorem vel arbitros partium consensu statuere, vel compositionem suadere, vel vni dimidium, alteri alterum dimidium iuris aut rei, de qua lis est, adiudicare.

Probabilior verò causa ceteri debet illa 1. cui lex eo loco recepta assistit. Nam *iudex in mandatis habet, vt secundum leges iudicet.* l. nemo. C. de sentent. Adde iudicem defectum scientiæ advocatorum & litigatorum supplere posse ac proferre, quod scit legibus ac iuri publico convenire, iuxta Abb. in c. Raynutius, num. 11. de testam. vbi ait. *Vbicunq; aliquod ius ex deductis in iudicium competit parti, licet pars ignoret, potest & debet Iudex ex officio supplere, cum ipsi notorium sit.* Quæ ad facta pertinent, illa ex notitia proferre debet, quæ ex actis & instrumentis accepit.

2. Quam loci consuetudo tuetur, iuxta l. 1. C. quæ sit longa consuetudo. Nam in dubio *Optima est legum interpretis consuetudo.* leg. si de interp. ff. de legib.

3. Quam Doctores eo causarum genere bene periti communiter sequuntur. 4. Quam firmiter rationum momenta stabiliunt. 5. Si cætera paria sunt, benigniora proferri debent, iuxta reg. 56. ff. *quod promissori favet, vt in casu dubio minus astringatur.* Item, quod fidei & Religionis, atq; animæ salutis conducit: nam tales causæ, quam maximè favorabiles esse solent, *summa enim ratio est quæ pro religione facit,* l. sunt personæ. ff. de religiof. Præterea, *cum partium iura obscura sunt, Reo potius favendum est quam Actori.* reg. 11. in

6. Quare Actore non demonstrante, Reus absolvi debet,



debet, non quidem pronunciando ipsum innocen-  
tem esse, sed crimen de eo demonstratum non fu-  
isse.

*De Advocato.*

**N**Ota. Hæc quæ de Iudice dicta, de Advocato 17  
dici non possunt, quia Advocati officium non  
est definire, seu ius dicere inter partes contendentes,  
sed parti vni litigantium assistere. Consequenter si  
Advocatus causam clientuli non manifeste ini-  
quam, sed probabilem iudicet, licite eius causam sus-  
cipit, etsi causam adversariam probabiliorem, &  
facilius obtinendam arbitretur. Nam quotiescunq;  
causa dubia seu controversa est, permittitur parti li-  
tem cum aduersario contestari; atque propositis iu-  
ribus ac rationibus suis, iudicis dirimentis senten-  
tiam postulare. *Potest autem qui per alium, quod potest  
facere per seipsum. reg. 68. in 6.* Nam ideo iura Advoca-  
torum permittunt, vt sit vicarius partis litigan-  
tis.

Cæterum Advocatus causam dubiam suscipiens, 18  
debet 1. inspicere diligenter causæ æquitatem, & si  
iniustam comperiat, non suscipiat patrocinium, a-  
lioquin tanquam concausa ad compensationem da-  
mni parti læsæ obligatus erit. 2. Vt sincere aperiat  
clienti, quantam probabilitatem & spem victoriæ  
obtinendæ habeat, alias si spe inani & sumptibus  
frustraneis clientem involuat, ad compensationem  
damni obligatur. 3. Vt paratus sit abstinere & cli-  
enti significare, quam primum in progressu litis ini-  
quitatem deprehenderit.

His adde 1. Si bonâ fide & probabili ignorantia 19  
ductus Advocatus causæ patrocinium suscepit,  
& po-



& postea ex noua causa, V. C. propter instrumentum repertum, vel clientuli confessionem, causæ iniquitatem deprehendit, salarium nihilominus peti potest, secus si ob imperitiam causæ iniquitatem non cognouit.

Adde 2. quamvis absolute loquendo talis deprehendens iniquitatem causæ, quam defendendam suscepit, possit eam derelictâ parti adversæ operam præstare, dummodo secreta quæ cum expresso, vel tacito reticendi pacto accepit, non aperiat; tamen plerunque id scandalo non carer, ideoque dissuadendum, nec à magistratu permittendum 16.

- 20 Adde 3. Quod peccet Advocatus, sicut & Iudex vel Consiliarij, si intellecto, quod pars vna litigantium causam iniquam habeat, auctores sunt transactionis faciendæ, cum alterius partis damno, quandoquidem transactio solum in causa dubia intervenire debet.

*De Iure dubio Proprietatis.*

- 21 **S**I bonæ fidei possessori superveniat dubium, num res sua sit, & post diligentem veritatis inquisitionem, nihil certi cognoscere possit, licite eam retinet, imò & absomit, & qui tali possessori in dubio rem aufert, peccat ac restituere debet. 16.

Sed licet postea alienam fuisse demonstretur, non amplius tamen obligatur, quam inde locupletior factus Prob. Assertio; nam in pari causa possessor potior haberi debet reg. 170. ff. siue in pari delicto, vel causa potior est conditio possidentis. reg. 65. in 6.

Quod si bonæ fidei possessor speculative probabilius iudicet, rem alterius esse, dum tamen moralem



lem certitudinem non habet, ad nullam restitutionem obligatur. Non tenetur aliquis iure possessionis suæ seipsum privare ante omnem iudicis sententiam, nisi constet rem ad alterum pertinere. Vt S. Augustinus, Bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum: cum vero scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibebitur. Dum vero partium iura obscura sunt, ordinariè loquendo, est præsumptio pro possessore. 17.

Secundo, Qui ab initio dubius fuit, & ideo non bonæ fidei possessionem rei nactus, debet eam restituere, saltem secundum proportionem dubij iuris, quod alter in illa re habere videtur. Qui enim rem aliquam accipit, dubitans vtrum accipiendi ius habeat, is malæ fidei possessor est: igitur durante hoc dubio, possessio illi suffragari non debet.

*De Dubio valoris Matrimonij.*

**D**ubitans de matrimonij contrahendi valore (quia V. C. certum nuncium de morte coniugis non accepit) abstinere cogitur, ob favorem sacramenti, ne invalidè administraretur, & ob hoc principium; Malæ fidei contractum iniuri, possessionemque inchoari ab eo, qui ab initio dubitat, num contrahendi ius habeat. Quare qui ita malæ fidei contraxit, durante dubio, reddere, sed non petere debitum potest.

Quod si vero post matrimonium bonæ fidei contractum superveniat dubium, de illius valore, licite potest petere debitum. Nam dubium superveniens bonæ fidei possessori obesse non debet.

*De*



## De Iure belli in causa dubia.

25 **E**Xorto inter Principes dubio de iure proprietatis, potior est causa possessoris bonæ fidei. Sin longè probabilius iudicetur, ad alterum rem pertinere, tunc possessor in transactionem consentire debet: alioquin bellum contra eum geri potest, si partes contendentes iudicem superiorem non habent, Quod si verò possessor dubius superiorem iudicem habeat, tunc, antequam condemnetur, nihil restituere tenetur, dummodo actor impeditus non sit, quo minus, si velit, iudicio contendere possit: possessor etiam iustæ sententiæ superioris sui stare paratus sit.

26 Si neuter contententium rem bonâ fide possideat, tunc vnus alterum mutuo consensu ad transactionem cogere potest, vt dividantur omnia proportione dubij iuris, quod cuiq; competere videtur. Quod si iustæ huic transactioni & petitioni alter satisfacere recusset, iam iniustus esse incipit, ideoque bello peti potest.

27 Per accidens, videlicet ob ignorantiam fieri potest, vt bellum ex vtraq; parte formaliter iustum sit, vt si partes post exactam causæ discussionem iudicio discrepent: & vna quidem arbitretur, certò sibi rem debitam esse, altera vero sibi; Quo casu alteram quidem partem necesse est decipi: Si tamen error invincibilis, & non ex pravo affectu ortus, sit, fieri potest, vt bellum vtrouque iustum sit. 20.

Qui in aliquo regno subditi sunt, si de aliqua re contendant, debent stare sententiæ Regis, vel præiudicis Regni, ideoque inter tales ordinarie bellum gerere non potest.

§. IV.



## §. IV.

*De dubio & questione Facti.*

**D**ubium facti v. c. cum quæritur vtrum quis sit<sup>29</sup>  
 24. annorum, potius speculativum est quam  
 practicum, quia per eam quæstionem directe non  
 quæritur, vtrum operatio licita, V. C. tamen si pro-  
 babile, quod aliquis 24. annorum, non tamen sequi-  
 tur, quod liceat statim illi Presbyteratum accipere;  
 sed eiusmodi quæstiones circa factum, aut qualita-  
 tem facti ex principijs resolvi debent. 21.

NB. *Factum in Dubio ordinariè* (in rebus odiosis) non<sup>30</sup>  
 præsimitur, sed demonstrari debet, l. in bello. §. factæ, ff.  
 de captivis. cui affine est illud l. 2. ff. de probat. *Ei in-*  
*cumbit probatio qui dicit*, seu affirmat aliquid factum,  
 non qui negat; intellige, nisi præsumptio potius sit pro  
 affirmante, factum aliquid fuisse. Quo pertinet illud  
 Mascardi Vol. 2. ff. de probat. *Factum in dubio præsu-*  
*mitur, si illud de iure faciendum erat*, quia maius est, si  
 existimemus aliquem munus suum rectè obijisse, at-  
 que in eo quod egit, nihil necessarium omisisse. V. C.  
 si constet alienationem aliquam factam esse, in du-  
 bio præsumitur, omnem necessariam solemnitatem  
 adhibitam, ita, si constet hominem vouisse Deo ali-  
 quid, præsumitur sufficientem adhibuisse delibera-  
 tionem, quia id natura in est, vt homo deliberatè a-  
 gar.

NB. In dubio an aliquis votum ediderit, aut ho-<sup>31</sup>  
 mini promiserit, non debet censerī obligatus. Sin  
 verò constet promissionem factam, sed dubitetur,  
 an ei satisfactum, stat præsumptio pro obliga-  
 tione. Prior pars probatur, nam factum in du-  
 bio non præsumitur, sed demonstrari debet.



Et hic etiam locum habet regula, *Nemo solvere cogitur, antequam monstretur esse debitor.* Posterior probatur. Nam executio voti, alteriusve obligationis est aliquid facti, quod in dubio non praesumitur.

Cæterum si quis probabilius esse arbitretur, ad eoque opinetur se votum executum fuisse, seu hoc absoluisse, immunis est ab obligatione, eo quod in moralibus sæpe certitudo haberi non potest, neque in talibus conscientias nimis gravare oportet.

32 In dubio non praesumitur aliquem actum, V. C. donationis, legati intervenisse: si autem constet actum esse, praesumptio est pro valore eius.

33 Qui dubitat, utrum 21. annorum, non tenetur ieiunare.

34 Si dubium est, utrum pubes fuerit adolescens cum votum edidit, à patre vel tutore cassari potest. Nam hæc ætatis mutatio est quid facti, quod non praesumitur, donec probetur. Accedit, quod in dubio superior non sit spoliandus iure suo.

35 Dubitans utrum 25. annorum, debet abstinere à presbyterio, partim quia factum in dubio non praesumitur, partim ob reverentiam Sacramenti, ne contingat hominem, cum legitimæ ætatis defectu, contra sacros canones ordinari. 22.

36 Dubitans an dies ieiunij transacta, seu nocturnum medium sit, non potest carnibus vesci. Dubitans vero, utrum sequens dies ieiunij cœpta sit, pergere potest vescendo donec certior fiat. Et quod talis non obstante illo dubio, postera die licite sacrificet, aut communice, non est improbabile. Secundo. Quia lex Ecclesiastica de ieiunio communicantium, non videtur tam arctè constringere conscientias in casu dubio, ut si quis dubitet, an dentibus masticans, de-

gluti



glutiverit, &c. alia vero ratio est, si dubitetur de eo, quod ad substantiam Sacramenti pertinens ab Ecclesiæ voluntate non dependet.

Qui dubitat, vtrum peccatum mortale confessus fuerit, debet illud confiteri. 37

Dubitans an peceaverit mortaliter, debet <sup>confiteri</sup> quia tutior pars eligenda est in re favorabili, & animæ saluari. 23.

In dubio, vtrum censura contracta sit, benignior pars præferenda est. Sin verò constet contractam censuram, in dubio non præsumitur absolutionem datam esse. Ratio prior est, quia (in odiosis) delictum opere consummatum esse, atque exinde pœna consequens, in dubio præsumi non debent. Hinc reg. 167. ff. *Favorabiliores rei potius, quam actores habentur.* Reg. 15. in 6. Odia restringi, favores convenit ampliari. Probat. posterius ex Sanchez & Abb. in cap. proposuit, num. 4 de cleric. excomm. donec probeatur sublata. arg. reg. in 6.

In dubio iuris nemo censetur irregularis, sed neque in dubio facti, excepta irregularitate ex homicidio iniusto. Prob prius, Vbi dubitatur de culpa non est deferenda pœna, *satius enim est impunitum relinqui facinus innocens.* quam innocentem condemnare, iuxta l. absentem ff. de pœnis. Et in cap. is qui, de sent. excom. in 6. ad crimen incurrendum, requiritur, vt in iure expressum sit, cum autem ius dubium satis expressum non sit, ergo in dubio iuris, non incurritur irregularitas. 24.

Quod attinet dubium commissi homicidij ceteri debet dubitans in vtroq; foro irregularis, est communis sententia & fundatur in constitutione Pontificum, qui ob periculum specialis indece-



tia, si forte postea innotescat, homicidam ad sacrum altaris ministerium accessisse, in tali dubio abstinendum esse decreverunt, c. significanti.

Quod attinet alia dubia V.C. vtrum legitime sim natus, vtrum vxor virgo accesserit maritum, potest & clericus fieri, quia in iure dubia illa non expressa. 24.

NB. In dubio nemo condemnandus, in pœnis benignior interpretatio facienda.

40 Qui rationabiliter opinatur, quamvis non sine formidine oppositi, se hominem non occidisse, mortaliter non peccasse, aut peccatum confessum esse, practicè securus esse potest, quia in tali casu, cum ob humanæ naturæ imbecillitatem, maior certitudo haberi non potest, satis est sequi verisimiliora. Quod si verò agatur de valore sacramenti necessarii, maior necessitas requiritur ad hoc, vt cum rationabili formidine partis oppositæ operari licet. 25.

Puer Baptismum petens, de quo dubitatur, vtrum vsum rationis habeat, Baptizari debet parentibus reluctantibus infidelibus, si periculum in mora sit: sed & vice versa, si parens talem puerum Baptismo offerat, ipse verò reluctetur. Quia in dubio inclinandum est in favorem fidei & religionis: sed sub conditione; si capax es, ego te baptizo. 25.

42 Interdum verò ex diuersis principiis, pro vtraque quæstionis parte rationes probabiles occurrunt, vt discerni non possit, quarum maius momentum sit. V.C. Si in vtramque partem æquale rationabile dubium sit, vtrum pecuniarum debitor illas soluerit, nec ne; quæstio est an hoc casu ad solutionem integram teneatur. Quod teneatur prob. Quia factum in dubio



dubio non præsumitur, & creditor actione sua in dubio privari non debet. Quod non teneatur probatur, quia æquitas non patitur, ut debitor sine culpa sua magno periculo subijciatur bis solvendo debitum, Creditor autem, qui & ipse, ut pono, tale dubium non diffiteretur, nullo periculo expositus sit.

## C A P. VI.

*De Conscientia scrupulosa.*

**S**crupulus est vana apprehensio, & hinc ortus timor, peccatum alicubi esse, ubi non est, ortus ex naturæ infirmitate, pusillanitate & Melancholia. 26.

Remedia contra scrupulos, 1. Consultum est ex certa conscientia contra scrupulos operari, 2. nunquam iudicare se consensisse in peccatum mortale, nisi id certo deprehendat. 3. Ea solum confiteatur, quæ certa cognoverit. 4. Confessarium non de quibuscunq; scrupulis consulat, sed sæpe proprijs rationibus ac regulis à Confessario præscriptis utatur. 5. Cum primum animo scrupulus exoriat, prudenter aliqua ratione rejiciat. 6. Confessiones non repetat, sed confessario acquiescat. 7. Quod aliorum bonorum virorum vita & consuetudo alijs possit esse vivendi regula. 8. Nolle, quod præcepta, affirmativa & positiva, de ieiuniis, horis Canonicis &c. non secundum rigorem, sed secundum epieikian intelligenda sint. 9.

Sentire de Domino in bonitate & simplicitate cordis. Sap. 1. 28.